

Марія Ємельянова

ЄМЕЛЬЯНОВА Марія Юрївна — викладач кафедри іноземної мови Академії військово-морських сил імені П.С.Нахімова (м.Севастополь). Сфера наукових інтересів — історія релігії, соціологія релігії.

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СУЧАСНОМУ ХРИСТІЯНСТВІ

На сучасному етапі актуальним є явище духовності та експериментальної духовності замість релігійності, тобто люди вірять в Бога, але це виявляється на індивідуальному рівні. Кожна людина має власне уявлення та особистий досвід, на якому ґрунтується віра. Проте виникають певні конфлікти між людиною та церквою, засобом виявлення духовності та віри.

***Ключові слова:** віра, духовність, духовність яка основана на власному досвіді, релігійний досвід, інституційна церква, духовний пошук.*

Актуальність дослідження полягає в тому, що протягом трьох останніх десятиліть у суспільстві здійснюється всебічний процес його модернізації та покращення. Зміни впливають на всі сторони життєдіяльності — починаючи від економіки до світогляду. Сьогодні суспільство опинилося у глибокій кризі: різке зубожіння значної частини населення, яке супроводжується кризою систем соціального забезпечення та охорони здоров'я. На фоні вказаних явищ, після тривалого існування атеїзму, розвивається криза в духовній сфері. Однією з форм подолання цієї кризи стає релігія, котра надає можливість заповнення створеної ідеологічної порожнечі.

Таким чином, стрімкий процес модернізації українського суспільства у XXI столітті призводить до відродження релігії та духовності.

Однак і сама релігія зазнає великих змін, які відбуваються під впливом трансформацій, що виникають у інших сферах соціуму. Однією з головних особливостей часу стає плюралізм, який проник у всі сфери життя, у тому числі й у релігійну свідомість. Духовний пошук суспільства визначає зацікавленість не тільки традиційними релігіями, але і зовсім новими релігійними течіями, які частково прийшли з інших країн, а частково з'явилися на основі власних релігійних організацій.

© М. Ю. Ємельянова, 2013

Процес росту релігійності відбувається на фоні змін статусу, ролі, функцій релігії та релігійної поведінки віруючих.

Мета – виявити особливості розвитку релігії та релігійної поведінки на сучасному етапі.

Основна теорія секуляризації підтверджує, що з розвитком суспільства неминуче «відходить, відхиляється від релігії та приймає більш раціональний, сучасний, світський світогляд» [15, с. 14].

У той час як головні теорії секуляризації визнають, що процес зниження ролі релігії є результатом модернізації, нещодавнє дослідження поставило під сумнів це твердження. Зокрема, було встановлено що релігійні зміни є більшою трансформацією, ніж секуляризацією [15, с. 14].

Слід зазначити, що деякі видозміни стосовно процесу секуляризації відділяють інституалізовану релігію від особистої релігійності. Так згідно з поглядами вчених П. К. Ботвара, Г. Деві, Р. Джілла, Л.Хелмана та П. Хелмана особливо в Європі однією з популярних версій є «віра без належності».

Друга версія, представлена в роботах Л.Хелман та П. Хелмана, І. Ламберта, Д. Поллака, Дж. Піккеля, В. К. Руфа, стверджує, що релігія стає особистою чи індивідуальною.

Третя версія, яку пропонують вчені М. Чейвз, К. Андерсон, Л. Марлер, Р. Старк, П. С. Хемберг, А. с. Міллер, В. К. Руф та О. Ааджедаль засвідчує про зростання «духовного, а не релігійного» або про «автономну духовність» згідно І. Ламберту. Розглянувши роботи с. Ауперса, В. с. Беінбріджа, Ф. Холлігера, М. Хеллера та А. Вілле-Холлігера, Д. П. Мearса та К. Дж. Еллісона, слід також зазначити, що в той час як традиційні релігії знаходяться у стані спаду, нові, які носять менш офіційний характер, стають більш значущими. Релігією, що набирає силу, є синтез «релігії нового століття», християнства та східних релігій [15, с. 14].

Протистояння традиційній релігії, присутність великої кількості культур та культурний релятивізм, розбещена сексуальна поведінка, матеріалізм, економічний егалітаризм, віра в раціональне наукове пояснення явищ – все це впливає на релігійний стан.

Віра має різноманітні форми. З одного боку, зараз, як і завжди, духовний пошук – це пошук суспільства чи товариства, прагнення до належності. Віруючі різних напрямків та конфесій все частіше залучаються до життя суспільства. Все більша кількість релігійних груп беруть участь у соціальних заходах, виконують благодійну діяльність, надають соціальну допомогу.

Але з іншого боку духовність стає особистою справою. Замість того, щоб збиратися у релігійні групи, мільйони шукачів або віруючих

залишаються вдома з однією із книг із серії «допоможи собі сам». Замість того, щоб збиратися разом у синагозі чи у церкві, люди моляться та розмірковують у своїх власних храмах. Особиста релігія та різноманіття духовних виборів може залишити нас усіх у «маленьких коробочках», ізольованих один від одного [3, с.5].

У новому тисячолітті зростає тенденція відокремлення віри від інституційної належності, тобто належності до певного релігійного закладу. Релігійні вірування та духовність традиційно розглядали як сферу діяльності церков, храмів, синагог та мечетей. Хоча духовність та релігійна віра все частіше розглядаються як особиста справа, все ще залишається слабкий зв'язок між особистістю, конгрегацією та суспільством.

Опитування, проведене інститутом Геллапа, підтвердило, що сім з десяти американців вірять, що людина може бути релігійною, не відвідуючи церкви. Священнослужителі вказують на те, що навіть серед членів їх приходів або конгрегацій зростає індивідуалізм. Вони особливо зацікавлені та занепокоєні зростаючою кількістю «шукачів» – тих, хто не належить до релігійного закладу та тих, хто ніколи не належав до певного інституційного закладу, маючи при цьому особисту зацікавленість у духовності [3, с.11].

Більшість світових релігій почалась з окремих представників та із сприйняття зустрічі зі священником. Усі віросповідання, не має значення якими би об'єднуваними вони з часом не стали, засновані на відкритті, яке було спочатку спрямоване на окремих людей: чи це був Мойсей, який отримав 10 заповідей від Бога; чи Ісус, який починав своє вчення з маленької групи послідовників; чи Аллах, який відкрив Коран Мохаммеду; чи Будда, який одержав просвітлення та приніс своє вчення іншим. Тільки після цих зустрічей послідовники збиралися разом, щоб розглянути та застосувати ці вчення, будувати заклади, обирати послідовників, передавати знання наступним поколінням.

Сьогодні релігійні групи прагнуть зберегти духовну енергію, яка б утримувалася у суспільстві, об'єднаному однією вірою. Слід зазначити, що містики та святі завжди розходилися з релігійними закладами, коли їх досвід та духовний стан переходили межі встановлених правил та норм.

Особистий досвід стає набагато важливішим. Духовність, заснована на власному досвіді, спостерігається у всіх віросповіданнях. Релігії, які підкреслюють особистий та містичний досвід більш ніж моральну, соціальну або доктринальну сторону мають все більше послідовників, хоча в той же час вони не набувають інституційного розвитку. Наприклад, буддизм приваблює все більшу кількість шукачів завдяки своїм містичним властивостям та тією особливістю, яка пов'язана з роздумами, але мало-

ймовірно, що для людей, які обрали буддизм, буде побудовано буддійський храм, де державна релігія інша, ніж вище вказана. Кажучи іншими словами, люди більш імовірно будуть експериментувати – читати книжки, пов'язані з буддизмом та займатися практикою. Сьогодні, духовність, заснована на особистому досвіді, чимось схожа на гностицизм, основою якого є потреба пізнавати Бога без церкви, конгрегації, священика або священних книг, як посередників. Гностичний фактор може бути знайдено у зростанні окультних та езотеричних учень та рухів, де доступ до надприродних та надзвичайних секретів стає можливим більш через особистий досвід, ніж через тексти доступні для всіх [3, с.20-21].

Для Д. О'Мерчу відродження інтересу у духовності пов'язане з природною схильністю людини шукати основний сенс та цілі життя у складному всесвіті [10, с.25]. Д. Тейсі також вважає, що всі люди, а особливо молодь, мають вроджений духовний голод. Згідно з Д. Тейсі, західне суспільство відчуло майже два століття соціальних змін протягом яких існували альтернативи релігії, які давали основні відповіді на життєві ситуації та кожна з них виявилася неуспішною [12, с.2]. Чи комунізм, чи соціалізм, чи інша крайність – «Смерть Бога» та те, що Ч. Тейлор називає «експресивний індивідуалізм» всі були недостатніми та неповноцінними [14, с.30]. Д. Тейсі старі відповіді не влаштовують, відповіді, отримані нещодавно, також недосконалі, тому зараз ми проводимо серйозний пошук нових відповідей, які були б більш гармонійними стосовно нашого досвіду про духовне.

Р. Рольгейзер також вважає, що кожен розвиває свою особисту духовність. Він визначає це як сприйняття того, хто ми є та як це пов'язане з нашою історією та нашим майбутнім. Виходячи з визначення Р. Рольгейзера, стає очевидним, що духовність це частина загально людського досвіду [12, с.56]. Це нагадує гіпотезу А. Харді щодо причини продовження існування релігії у певній формі протягом еволюційного процесу, тобто існує певна корисність для особистого виживання. Фактично А. Харді вказує, що ця властивість релігії, можливо краще визначає здатність створювати особисту духовність, яка фактично з народження існує у мозку людини [6, с.31].

Нещодавня робота нейрофізіологів (К. Р. Олбрайта, Ж. Б. Ешбрука та Є. Ньюберга) щодо роботи мозку у певній мірі стверджує гіпотезу А. Харді. Дослідження показує здатність мозку, існуючу з народження, відповідати або реагувати на той тип досвіду, який деякі можуть розуміти як «релігійний». Дослідники визначають певні зони мозку, на які впливає цей досвід [9, с.48].

Шукачі духовності будуть продовжувати звертати свою увагу до вчень Сходу для того, щоб отримати духовне спрямування та натхнення. Хоча відносно невелика кількість людей буде офіційно приймати східні релігії як ченці та офіційно практикувати дані вчення.

Зростаючий інтерес до східних вірувань (буддизм, даосизм, індуїзм та суфізм) є частиною більш широкого руху до духовності, яка досягається завдяки особистому досвіду. Східна духовність ґрунтується здебільшого на «серцевих знаннях», ніж на «інтелектуальних знаннях» сакрального. Практика східних форм містицизму, таких як медитація, не потребує такої відданості як Християнство або Іслам [3, с.21].

З іншого боку навертання до Сходу можна побачити також у християнстві. Західні християни дивляться на Східне Православ'я, шукаючи їх багаті містичні традиції. Багато католиків та протестантів беруть або опираються на православні ресурси – використання ікон, постів, елементів літургії, чернецтво, – але тільки невелика кількість людей приймає всі суворі вимоги релігії [3, с.22].

Слід також вказати на ще один принцип, пов'язаний з вірою – відбір та прийняття того, «що є чудовим та добрим» буде продовжуватися і сьогодні. Споживчий та особистий підхід, який отримав розвиток через східний містицизм буде перенесено у традиційні духовні учення заходу. Скажімо, святкують Хелоуїн та день Св. Валентина, які не мають зв'язку з православною релігією.

Тенденцією XXI століття є змішування елементів різних традицій у нові гібридні форми. Віруючі та шукачі відокремлені від традиційної віри шукають нових виражень віри. Тому з'являються нові релігійні рухи, в основі яких лежать деякі принципи традиційних релігій.

Сьогодні духовність та пошук душі буде продовжувати переходити від релігійної сфери у нецерковну. Відокремлення духовності від певних релігійних закладів та конгрегацій надає сучасним духовним пошукам більше свободи, що у свою чергу легко пов'язується з великою кількістю «нерелігійних» діяльностей та соціальних рухів.

Інституційна церква, як засіб, який фактично існує для вираження духовних пошуків та досвіду, виявляється проблемою для багатьох. Р. Рольгейзер ставить до цих проблем як до сучасних розділень (divorces) або відокремлень. По-перше, існує відокремлення духовності від цілісного досвіду церкви (вивчення історії церкви). З іншого боку, існує конфлікт між підходом релігії до моральності, пов'язаної з стосунками між людьми та сексуальними відносинами. Це визнають і Д. Тейсі, Д. Фрейтас та Дж. Кінг [4, с.27].

Зауважимо і на конфлікті між духовним досвідом та мовою, за допомогою якої він виражається. Редкліфф є одним з тих, хто підтверджує цю думку. Сучасні відокремлення створюють умови для обговорення та шляхи вирішення конфліктів між інституційною релігією та людьми, особливо молоддю [11, с.442].

Слід надати певну увагу цим конфліктам.

Д. Хей, Д.Хант та К. Хант виявили, що серед тих, хто не ходить до церкви існує сприйняття того, що церква не може забезпечити їх тим, що необхідне в даний момент. Церква – це місце куди людина ходить тоді, коли у неї з'являється проблема або вона має певну потребу, яку необхідно задовольнити. Існувала також упевнена думка, що церква не зуміла практикувати християнство таким чином як його представляв або ніс Ісус у своїх ученнях. Існувало також питання про мову релігії, яка начебто важка для сприйняття сьогодні [8].

Наступний конфлікт пов'язаний з релігією та сексуальністю. Р. Рольгейзер розглядає це питання беручи до уваги традиційний підхід, який дуже добре допомагає визначити ці відносини. По-перше, сексуальні стосунки пов'язані зі шлюбом. Якщо ж це не так, тоді Р. Рольгейзер розглядає сексуальні стосунки як щось розпусне. Згідно з його поглядами – це «шизофренічно», беручи до уваги природну сутність людини, адже це не виражає реальну ситуацію любовних стосунків [11, с.10].

Позитивним є те, що через нашу сексуальність або любовні стосунки існує здатність зростати духовно у динамічних відносинах та досягти праведності, дотримуючись християнської моральності.

Ще одне питання, яке виникає для багатьох – це питання, пов'язане з мовою. Д. Хей і Д.Хант та К. Хант підтверджують, що не існує «широко розповсюдженої загальної суспільної» мови для вираження духовного. Для попередніх поколінь духовне вираження було можливим завдяки або через церкву. У нашому суспільстві Д. Хей вважає, що існує недовір'я до інституційної церкви та відсутність довіри до закладу. Також слід зазначити, що певна кількість людей у своєму досвіді мали труднощі або непорозуміння, пов'язані з релігійним досвідом або поведінкою. Згідно з Д. Тейсі мова вираження духовного у постмодерному світі є складною. Необхідно розглянути мови містицизму, філософії, антропології та навіть психології, які можливо включити до нової теологічної мови та котра, мабуть, буде зрозумілою для всіх [7, с.13].

Ще одна зміна, яка має місце у релігії сьогодення – це відбиток рухів «Нового століття» (New Age), котрий можливо прослідкувати у виникненні великої кількості літератури, пов'язаної нерелігійною духовністю. Нові ознаки відродження релігійного життя виявилися не

тільки в зверненні до ортодоксального віровчення, відновленні усталених релігійних традицій. Це також пошук нових цінностей, духовних орієнтацій за допомогою нових релігій. Часто серед них виявляються еkleктичні синкретичні вчення, які становлять строкату суміш елементів традиційних релігій, а також окультизму, спиритизму, теософії.

Основна причина виникнення цих рухів «Нового століття» або неорухів полягає в кризі традиційної релігійності. В ХХ столітті позиції усталених релігійних течій виявилися значно підірвані передусім науковим світоглядом. Досягнення НТР витиснули багато проблем, насамперед соціальних, перед якими офіційна церква зі своїми консервативними уявленнями виявилася безсилою.

По-друге, свою роль відіграли розчарування багатьох людей у політичних засобах вирішення гострих соціально-економічних проблем. Часто люди не можуть знайти своє місце у житті. Звідси намагання віднайти нові духовні орієнтири. Ними і стають неокульту. Вони відкидають церковний деспотизм, пропонують своїм послідовникам йти богорівним шляхом самовдосконалення.

У системі релігійних рухів Нового віку охоплюється широкий спектр проблем, пов'язаних з тілом, розумом і душею, включаючи ріст значимості проблем харчування, екології тощо, що є досить актуальними в наш час.

У нових релігіях людей приваблюють заклики до самотворчості, спасіння душ саме зараз, а не в потойбічному світі. Крім того, неокульту мають у своєму розпорядженні цілий арсенал методів психологічного залучення до своїх сект, уміння створити відчуття щасливого життя.

Слід указати зміни, які мають місце стосовно релігії або вплив релігії на життя людей. Багато людей вірять у Бога, «як вони Його розуміють». Так велика кількість населення розуміють Бога не так як вчить церква, не як особистість, яка може відповідати на спрямовані до неї молитви, а як деяке добро, гуманність, розум.

Сьогодні очевидним є те що релігія відіграє помітну роль у житті суспільства та те, що вона зазначає глибоких змін.

На стан релігії у сьогоденному суспільстві значно впливають наука та політика. Наука спричинила глибокі зміни у релігійній свідомості, коли мова йде про розуміння Бога, світу та людини. Наука здатна пояснити багато процесів та явищ, але те, що вона не може з'ясувати залишається для релігійного осмислення та пояснення. Науковці вирішують багато питань та проблем, але вони не мають або мають незначне відношення до моральної складової людини, особливо тоді, коли вона опинилася перед проблемою наслідків науково-технічного прогресу. Тому саме релігія

ставить перед собою завдання – вирішити проблеми пов’язані з моральною стороною життя.

Як вже було сказано раніше релігія, форми її вияву у суспільстві, діяльність релігійних інститутів, принципи організації релігійних суспільств зазнало трансформації. У людей з’явилася можливість формувати себе релігію з тих символічних систем або складових, котрі представлені на «релігійному ринку».

Сьогодні ринок релігійних символів набув глобального характеру, людина може вибрати компоненти практично з будь-якої релігії чи з релігійної практики. Це стало наслідком зростаючої поінформованості, пов’язаної з ростом рівня освіти та розвитком комунікацій, професійної та географічної мобільності, яка приводить людину до контакту з різноманітними культурними світами [1].

Враховуючи дані кількох емпіричних досліджень, проведених інститутом Геллапа, університетом Чикаго та досліджень European Values Study (EVS), показники яких було опубліковано з 2008 по 2009 рік, жителі більшості країн Європи визначають свою належність до певної деномінації, незважаючи на той факт чи вважають вони себе релігійними чи ні, та як часто вони відвідують церкву. Тому можливо зробити висновок, що у сучасному суспільстві можуть йти різнонаправлені процеси — секуляризації та десекуляризації, причому їх можливо прослідкувати як на індивідуальному рівні так і на рівні організацій чи інститутів. Немає однозначного лінійного процесу зниження значення релігії у суспільному житті чи на індивідуальному рівні. Кількість послідовників різних релігій продовжує зростати. Тому слід розглянути ще одну теорію, яка має місце сьогодні та добре пояснює місце та роль релігії у сучасний період часу.

Розглянемо концепцію «множинних сучасностей» ізраїльського соціолога Ш. Ейзенштадта. У ній зазначено, що у всіх сучасних суспільствах є загальні елементи або характерні риси, які допомагають відрізнити їх від «традиційних» або «сучасних» форм. Але ці характерні риси чи принципи сучасних суспільств можуть приймати різноманітні форми та різні інституціоналізації. Більш того, багато з цих інституціоналізацій продовжують традиційні історичні цивілізації або відповідають їм. Таким чином, це одночасно і цивілізація сучасності, і безперервна трансформація до сучасної історичної цивілізації під впливом сучасних умов, які допомагають оформити різноманітність сучасних суспільств [1].

Інший американський соціолог Х. Казанова також утверджує, що не існує глобального правила у зміні ролі релігії у сучасному суспільстві. Сьогодні всі світові релігії радикально трансформувалися під

впливом процесів модернізації та глобалізації, але кожна з них мала свій шлях трансформації. Усі світові релігії вимушені відповідати вимогам сучасності, оскільки всі вони проходять важкі процеси осучаснення [1].

Необхідно враховувати і той факт, що на процес та форму розвитку релігії певний вплив мають культурні та історичні особливості розвитку країни.

Якщо поставити питання: чому сучасній людині потрібна релігія, то на думку американських соціологів В. Сватоса та К. Крістіано, людина завжди шукає відповідь на екзистенціальні питання та рішення їх завжди знаходиться за межами раціонального визначення [1].

Розглянувши основні питання, пов'язані зі станом релігії на сучасному етапі, можливо зробити такі висновки.

По-перше, хоча традиційна релігія продовжує займати головні позиції, з'являються нові релігійні напрямки та рухи, які приваблюють прихильників, що шукають відповіді на життєві питання.

По-друге, існує фактор вибіркового ставлення до релігії. Тобто люди приймають погляди, які їм подобаються, дотримуються їх у своєму житті та не беруть до уваги те, що незрозуміло та не підходить.

По-третє, велика кількість людей вважає, що церква не задовольняє їх потреби та не дає відповіді на запитання, які у них виникають або вони вважають, що ці відповіді не підходять для сучасного життя або мова, якою вони написані, незрозуміла.

Тому спостерігається процес модернізації та змін у ставлення людей до релігії.

Література

1. Синелина Ю. Религия в современном мире / Ю. Синелина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expert.ru/expert/2013/01/religiya-v-sovremennom-mire/>
2. Albright C. R. and Ashbrook J. B. Where God lived in the human brain / 2. C. R. Albright and J. B. Ashbrook – Naperville, IL: Sourcebooks, 2001. – 256 p.
3. Cimino R and Lattin D. Shopping for faith: American Religion in the new millennium/R. Cimino, D. Lattin – San Francisco: Jossey-Bass Inc., Publishers, 1998. – 240 p.
4. Freitas D. and King D. and J., Save the date / D. Freitas and D. and J., King. – New York: Cross road, 2003. – 192 p.
5. Hardy A., The divine flame/ A. Hardy – London: Collins, 1966. – 254 p
6. Hardy A., The spiritual Nature of Man / A. Hardy – Oxford: Clarendon, 1979. – 170 p.
7. Hay D., Hunt D. and K., Is Britain's soul waking up?, The Tablet 2000. – 846 p.

8. McQuillan P., Youth Spirituality in search of expression / P. McQuillan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aejt.com.au/2006/vol_6_no_1_2006/?article=395198

9. O'Murchu D. Religion in Exile: A Spiritual Vision for the Homeward Bound Dublin: Gateway, 2000. – 229 p.

10. Radcliffe T. Preaching to the Perplexed / T. Radcliffe – London: Tablet publishing company Vol 16 No 12 pp.439-444- Priests and People, 2002.

11. Rolheiser R. Seeking spirituality / R. Rolheiser – London: Hodder and Stoughton, 1998 – 256 p.

12. Tacey D. Spirituality revolution / D. Tacey. – Sydney: Harper Collins, 2003. – 256 p.

13. Taylor C. Varieties of religion today/ C. Taylor – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002. – 127 p.

14. Smith Tom W. Religious change around the world. Report prepared for the Templeton Foundation / Tom W. Smith [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://thegospelcoalition.org/resources/a/religious_change_around_the_world

Емельянова М.Ю.

МОДЕРНИЗАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В СОВРЕМЕННОМ ХРИСТИАНСТВЕ

На современном этапе актуальным становится явление духовности и экспериментальной духовности, основанной на собственном опыте вместо религиозности, то есть люди верят в Бога, но проявляется это на индивидуальном уровне. Каждый человек имеет собственное представление и личный опыт, на основе которого основывается вера. Однако, возникают определенные конфликты между человеком и церковью, как способом проявления духовности и веры.

Ключевые слова: вера, духовность, духовность основанная на личном опыте, религиозный опыт, институциональная церковь, духовный поиск.

Iemelianova M.Y.

THE PROCESSES OF MODERNIZATION IN CONTEMPORARY CHRISTIANITY

The article deals with such a phenomenon as spirituality and experiential spirituality instead of religiousness that is gaining popularity at present. The text focuses on the fact that most people believe in God and this belief is based on personal experience. Everybody has his own experience which makes the basis for faith. Certain attention is paid to conflicts that arise between a person and church as one of the means to express spirituality and faith.

Key words: faith, spirituality, spirituality based on one's own experience, religious experience, institutional church, spiritual search.

Надійшла до редакції 17.02.13